

ואף גילוי עריות ושפיכות דמים הם ביהרג ואל יעבור. וכדתניא: רבי אומר: כתיב ברודף אחר נערה המאורסה לאונסה, "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה".

וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה? ומה הוצרכנו ללמוד ממנו? אם לומר שהנערה פטורה, הא להדיא כתיב, "ולנערה לא תעשה דבר".

אלא הרי זה הרוצח בא ללמד על נערה המאורסה, ונמצא למד ממנה. מה נערה המאורסה, ניתן הרשות לכל הרואה להצילה

מאודך! שמחויב למסור את כל ממונו, ובלבד שלא יעבור על איסורי התורה⁽¹⁰⁾.

כי אתא רבין, אמר משמיה דרבי יוחנן: בכל איסורים שבתורה מתרפאין. הויך מעבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים! וכגון שאמרו לו, "הרוג את ישראל חבירך, ואם לא, נהרגך", יהרג ואל יעבור⁽¹¹⁾. שג' עבירות אלו אינן נדחות מפני פיקוח נפש⁽²¹⁾

כה-ב עבודה זרה, טעמה משום הא דאמרן! כדכתיב "בכל נפשך".

בעשרה מישראל, הרי זה חלל את השם ברבים. וכיטל מצות עשה שהיא קדוש השם. ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם. ואף על פי כן, מפני שעבר באונס, אין מלקין אותו. ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין, ואפילו הרג באונס!

העולה מדבריו, שאף בג' עבירות, כל שעבר באונס פטור משום "אונס רחמנא פטריה". ואינו מחויב ליהרג אלא משום מצות קידוש השם ועבירת חילול השם. ולא משום שאין בגוף עבירות אלו פטור אונס.

12. ואם עבר ונתרפא, עונשין אותו בית דין בעונש הראוי לו. רמב"ם שם הלכה ו.

ולא דמיא לאנסוהו לעבור על אחת מג' עבירות, דכתב בזה הרמב"ם דאין עונשים אותו [כמובא בהערה הקודמת]. משום דאונס ופיקוח נפש שני גדרים שונים הם, כמבואר באחרונים. שכל שאמרו לו אם לא תעבור נהרגך, הרי הוא אנוס בעצם מעשה העבירה. אבל אם לא אנוס שום אדם, אלא שלפי מצבו דהשתא הוא עומד למות, ועל ידי העבירה יכול להציל את עצמו, אינו אנוס במעשה העבירה. אלא רק משום היתר

עבירות]. אבל על שאר עבירות לא קאי משום דכתיב "וחי בהם" ודרשינן, ולא שימות בהם. וכיון שמצינו מקרא אחד מחמיר ומקרא אחד מיקל, מסתבר לאוקמיה לכתוב המחמיר בעבודה זרה בלחוד. משום שכל הכופר בה, מודה בכל התורה כולה. ובה תלוי עיקר אהבתו של הקדוש ברוך הוא. ר"ן.

10. והקשה בקובץ שיעורים, מאי שנא "בכל נפשך" דלא קאי אלא על עבודה זרה, ו"בכל מאודך" קאי על כל עבירות שבתורה, שמחויב לבזוז כלל ממונו, ובלבד שלא יעבור על לא תעשה.

[ונראה, דלהר"ן המובא בהערה לא קשה מידי. שדוקא "בכל נפשך", דאשכחן בקרא ד"וחי בהם" שמקיל בזה, בהכרח דלא קאי אלא על עבודה זרה. אבל, לענין "בכל מאודך", שלא מצינו בו מקרא שמקיל, הלכך מוקמינן ליה בכל עבירות שבתורה].

11. והרמב"ם בפרק ה מיסודי התורה הלכה ד כתב: כל מי שנאמר בו "יהרג ואל יעבור", ועבר ולא נהרג. הרי זה מחלל את השם. ואם היה

באיסור רוצח, אם אמרו לו עכו"ם, "הרוג את ישראל חבירך, ואם לאו נהרגך", יהרג ואל יעבור — אף איסור נערה המאורסה כן. שאם אומרים לה לעבור על גילוי עריות, ואם לאו יהרגה, תהרג ואל תעבור. (2)

[ותוספות לא גרסו "תיהרג", אלא "יהרג" האיש ולא יבעל. אבל האשה תבעל ולא תיהרג. (3) משום דקרקע עולם היא. (4)

מיד הרודף אחריה, בנפשו של הרודף [כלומר, שמוטר להורגו], כדכתיב "ואין מושיע לה", דמשמע הא אם יש מי שיכול להושיעה, הרי הוא צריך להושיעה בכל מה שהוא יכול, ואף על ידי הריגת הרודף — אף רוצח כן. וניתן להצילו לנרדף בנטילת נפשו של הרוצח.

ושוב ילפינן נערה המאורסה מרוצח. (1) מה

בגוונא דלא עושה שום מעשה, תעבור. אבל אם אמרו לה "הביאי עלייך את הערוה", תיהרג ולא תעבר.

וכן הוא ברוצח. דוקא כשאומרים לו להרוג בידים, חייב הוא למסור את נפשו על כך. אבל אם אומרים לו "הנח לזרוק עצמך על תינוק להורגו", יניח עצמו לכך ולא יהרג. דאדרבה, יש לו לומר, "מאי חזית דדמא דאידיך סמיק טפי מדמא דידי".

4. ובחידושי רבינו חיים הלוי [פרק ה מיסודי התורה הלכה א] כתב, דמסתימת דברי הרמב"ם נראה, דלית ליה סברת "קרקע עולם". ובין האיש ובין האשה יהרגו ואל יעברו.

ואף דברציחה יודה לתוספות, דכשב ואל תעשה יעבור לא יהרג, אין זה משום דמעשה בידים חמור טפי. אלא כיון דשני הנפשות שקולות, לכן צריך לנהוג בשב ואל תעשה. אבל בגילוי עריות לא משום סברת "מאי חזית" אמרינן "יהרג ואל יעבור". ואף דילפינן זאת מרוצח, סברה אחרת היא. הלכך אף בלא מעשה יהרג.

עוד כתב, דאפשר דאף ברוצח יחלוק הרמב"ם. ויסבור, דאף בשב ואל תעשה, יהרג ואל יעבור. דמשום סברת "מאי חזית", שוב אין דין דחיה באיסור רציחה. וממילא חייב למסור את עצמו על כך.

פיקוח נפש הוא מותר בכל איסורי התורה. אבל בג' עבירות לא נאמר דין זה כלל וכלל.

[ומכל מקום יליף הגמרא שפיר מ"בכל נפשך", שאף אין דין פיקוח נפש בעבודה זרה. שזוהי שצותה התורה למסור את הנפש על זה, בהכרח דלא קאי "וחי בהם" על עבירה זו].

1. ויעוין ברבינו דוד, שנתקשה לגירסה שלפנינו, מאי קשיא? והרי ודאי בא אף ללמד. כדמסיק לבסוף, דמינייה ילפינן שאף בנערה המאורסה יהרג ואל יעבור.

2. ודעת בעל המאור שם, דכל שאנסו הגוי בשביל הנאת עצמו לעבור על גילוי עריות, יעבור ואל יהרג. ודוקא כשרוצה להעבירו על הדת יהרג.

והוכיחו הראשונים שלא כדבריו. מהא דאיתא שם, באדם שהעלה לבו טינא, ואמרו הרופאים אין לו תקנה עד שתבעל לו, ואמרו חכמים: ימות, ואל תבעל לו! אלמא, אף כשהוא להנאתו [כדי שיתרפא], יהרג.

וכתב הר"ן ליישב דבריו, דלא אמר כן אלא כשהישראל עושה כן כדי להנצל מן המיתה, ולא לשם הנאת העבירה. אבל התם, הרי רפואת אותו אדם היתה בכך שיהנה מעצם הנאת הערוה. ואת ההנאה הזו גופה אסרה תורה.

3. ור"י אומר דשפיר גרסינן "תיהרג". דדוקא

ישראל. ומי יאמר לך שנפשך חביבה לפני המקום יותר מנפש חבירך? שמא נפש חבירך חביבה יותר. ואם תהרגהו, נמצא שגם נאבדה נפש וגם נעשתה עבירה.⁽⁶⁾

מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דשייף לה לברתיה בנזרחקי דערלה [משח את בתו בזיתי בוסר של ערלה] לרפואה.

אמר ליה מר בר רב אשי: אימור, הא דאמור רבנן "בכל איסורי הנאה מתרפאין", **בשעת הסכנה** אמרו כן, ומשום פיקוח נפש. אבל **שלא בשעת הסכנה מי אמור כן?** והרי הרפואה דרך הנאה היא.

אמר ליה רבינא: האי אישתא צמירתא [חום, צמרמורת] שחלתה בה בתי, **נמי בשעת הסכנה דמי.**

איכא דאמרי: אמר ליה רבינא: מידי דרך

כדאיתא בסנהדרין עד ב, לגבי אסתר ⁽⁵⁾. והוינן: **שפיכות דמים גופיה** — **מנלן דיהרג** ואל יעבור?

ומשנינן: **סברא הוא. כי הוא דאתא לקמיה דרבא, ואמר ליה: מרי דוראי** [מושל עיר] **אמר לי: זיל קטליה לפלניא, ואי לא, קטלינא לך!** האם מותר לי להורגו משום פיקוח נפשי, כשם שכל איסורי התורה מפני פיקוח נפש?

אמר ליה רבא: ליקטלוד, ולא תיקטול! אסור לך להרוג את חבירך, ואפילו יהרגוך אם לא תהרגו. משום **דמאי חזית דדמך דידך סומק טפי מדמא דחברך? דלמא דמא דההוא גברא** שנצטווית להורגו **סומק טפי?** ואין שפיכות דמים נדחה מפני פיקוח נפש. שלא התירה התורה את כל האיסורים משום פיקוח נפש, אלא מפני חיבת נפשו של

6. ויעוין **בחיודושי רבי שמואל**, שדייק מדברי רש"י אלו, שלולא דין דחיה דפיקוח נפש, ליכא היתר דאונס רחמנא פטריה, אף בשאר עבירות. ודלא כדמשמע מהתוספות בסנהדרין עד ב, דמלבד דין פיקוח נפש, אף משום אונס אמרינן יעבור ואל יהרג. שכן מצינו בבן נח, שאף שאין בו דין פיקוח נפש הנלמד מ"וחי בהם", מכל מקום אין מחויב למסור עצמו על ז' מצוות [לצד דאין בן נח מצווה על קידוש ה'].

עוד הוסיף לבאר בדעת רש"י, דבאמת דין "בכל נפשך" שנאמר בו לרבי אליעזר דאין האונס מתיר לעבור על עבודה זרה, ילפינן מיניה לכל העבירות שבתורה. אלא שבשאר עבירות איכא לדחית פיקוח נפש. ובהכי מתורצת קושית הקובץ **שיעורים** שהובאה לעיל בעמוד א, הערה 10.

5. ותוספות לשיטתייהו אזלי. דאיתא התם, דבפרהסיא, אף על מצוה קלה יהרג ואל יעבור. ופריך, והא אסתר פרהסיא הואי, ואיך נבעלה לאחשוורוש? ואמר אביי: אסתר קרקע עולם היתה. ורבא אמר: הנאת עצמן שאני! שדוקא כשמכוונים העכו"ם להעבירו על דת, יהרג ואל יעבור, ולא כשמכוונים להנאתם.

וכתבו שם **תוספות**, דלא אקשינן אלא מצד פרהסיא. אבל משום איסור גילוי עריות, כולי עלמא מודו, דליכא באשה דין יהרג ואל יעבור. כיון דלא עבדא מעשה.

אבל יש מהראשונים שכתבו, דלא סבירא ליה לרבא כלל דאסתר אשת איש היתה. ולא היה התם אלא איסור נכרי הבא על בת ישראל, שבית דינו של שם גזרו עליו. ויעוין **בבעל המאור** ובמלחמות ובר"ן כאן ושם באורך.

ורבא אמר: אסורה. וצריך לפרוש מהמקום ההוא, כדי שלא יהנה מהאיסור.

ומפרשינן: אם אפשר לו להבדל משם ולא ליהנות מהאיסור, וגם קא מיכיון בדעתו לאותה הנאה, כולי עלמא לא פליגי דאסור. שהרי נהנה מהאיסור מדעתו ומרצונו.

וכן אף אם לא אפשר לו שלא יהנה במצב

הנאה קעבידנא?! והרי אין דרך למשוך את הזיתים, אלא לאחר שנתבשלו ויצא שמן בבית הברד (7).

איתמר: אם נמצא אדם במקום מסוים, והוא מוכרח ליהנות שם מדבר האסור בהנאה, (8) ונמצאת אותה הנאה, הבאה לו לאדם בעל כרחו (9) —

אביי אמר: מותרת, ואין צריך לפרוש משם.

בסוגיין], דדוקא בפסיק רישיה דניחא ליה מודה רבי שמעון. אבל הכא לא ניחא ליה בהנאה זו. ושיטת הר"ן בחולין היא, דדוקא במעשה איסור או באכילת איסור אסר רבי שמעון בפסיק רישיה. אבל באיסורי הנאה, כל דלא מכיון, מותר אף בפסיק רישיה. והוכיח כן ממוכרי כסות דלקמן [כו ב], דאף דפסיק רישא הוי, תלינן לה התם בפלוגתא דרבי שמעון ורבי יהודה.

ונתבארו דבריו בשערי יושר [שער ג פרק כה], דלא אסרה תורה שתגיע ההנאה לאדם. אלא גדר "הנאה" הוא השתמשות. שלא ישתמש האדם להנאתו באיסורי הנאה. וכל שאינו מכיון להשתמש, לא חשיב השתמשות. כמו שבמעשה בכלי כונה. אין מתייחס המעשה לאדם העושהו, לרבי שמעון. אלא שבמעשה בעלמא, כל דהוי פסיק רישיה מתייחס המעשה לאדם אף בלא כונה. אבל השתמשות קיל טפי. ואף בפסיק רישיה לא חשיב כמשתמש, כל שאין מתכוין לכך להדיא.

ועדיין צריך עיון, דאי הנאה קיל טפי מאיסור אכילה וכדומה, מגלן דפליג רבי יהודה ואסר אף בזה. ויעוין בקובץ שיעורים חלק ב סימן ג שנתקשה בזה.

9. "ובעל כרחו", היינו לומר שלא בא לכאן בשביל הנאת הריח, אלא הנאת הריח ממילא

7. וצריך עיון, נהי דאין כאן איסור הנאה, כיון דהוי שלא כדרך הנאתו, מכל מקום הרי מצות ערלה בשריפה. וכבר נסתפקו התוספות [סוכה לה א], אי מצות השריפה אי דאורייתא או לא. ואי הוי דאורייתא, איך ביטל מצות השריפה לצורך חולה שאין בו סכנה.

ולפי מה שכתב החתם סופר, דהשריפה היא רשות, אלא שאם שרף קיים מצות שריפה, אתי שפיר. אך מדברי רבי עקיבא איגר בגיליון הש"ס [סוף תמורה] משמע דהיא מצוה חיובית. וצריך עיון. חידושי רבי שמואל.

8. ואיירי בגוונא דלא הוי פסיק רישיה [שאין הכרח שאם יתקרב לאיסור, יהנה ממנו]. אבל בפסיק רישיה, אף רבי שמעון מודה דאין מתכוין אסור. תוספות.

וכן הוא ברא"ש, והוסיף כגון שיכול לסתום את נחיריו שלא יהנה מהריח.

וצריך לומר, דאפילו הכי חשיב לא אפשר. משום דכל שאפשר לו להמנע מהאיסור על ידי טורח גדול, הוי כלא אפשר. וכמו שכתבו התוספות. והוכיחו כן משלשול האומנין להיכל בקופות, דאמרינן לקמן דחשיב כלא אפשר.

מיהו, אכתי קשיא. מה בכך שיכול לסתום נחיריו. הא כל זמן שאינו סותמם, הוי פסיק רישיה.

אבל הערוך כתב [הובאו דבריו בראשונים

כי פליגי אביי ורבא, אליבא דרבי שמעון דאמר "דבר שאין מתכוין מותר" פליגי(11). אביי אמר "אפשר ולא מיכוין" מותר, משום דסבר דהיינו כרבי שמעון.

ורבא אמר: עד כאן לא קא אמר רבי שמעון ד"אין מתכוין" מותר, אלא היבא דלא אפשר לו להמנע מהאיסור אם יעשה את המעשה המותר. וכגון שצריך להעביר ממקום למקום מטה וספסל כבדים, שאין באפשרותו להעבירם אלא על ידי גרירה על הקרקע. וכיון דגם אי אפשר לו באופן אחר, וגם אינו מתכוין, איכא תרתי להיתרא.

אבל היבא דאפשר לו לעשות את מעשה ההיתר בלא לבוא לידי תוצאת האיסור, וכגון בספסל ומטה קטנים שיכול להעבירם על כתיפו, לא התיר רבי שמעון לגוררם, אף שאינו מתכוין לעשית חריץ.

איכא דאמרי: לא בהכי פליגי אביי ורבא. אלא לכולי עלמא "אפשר ולא מיכוין" היינו פלוגתייהו דרבי יהודה ורבי שמעון.

והיבא דלא אפשר וגם לא מיכוין, כולי עלמא [אביי ורבא] לא פליגי, דבין לרבי

שבו הוא נמצא, אלא שהוא קמיכוין בדעתו ליהנות, כולי עלמא לא פליגי דאסור. שכל שמתכוין לאיסור ודאי עבר.

ואם לא אפשר לו שלא יהנה, ואף לא מיכוין בדעתו להנאה זו, כיון דאיכא שתי סיבות להתיר, כולי עלמא לא פליגי דשרי(10).

כי פליגי, היבא דאפשר לו שלא ליהנות, אבל לא מיכוין בדעתו לאותה הנאה.

שכבר נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון בכל איסורים שבתורה, היבא שעושה האדם מעשה מסוים, וכתוצאה ממנו נעשית גם פעולת איסור, והוא אינו מתכוין לאותה תוצאה [וכגון בגרירת מטה וספסל בשבת על גבי הקרקע. שהוא אינו מתכוין אלא לגרירה. אבל כתוצאה מזה נעשה חריץ בקרקע, שהיא תולדה דחורשן]. שרבי יהודה אוסר בזה, ורבי שמעון מתיר.

ואליבא דרבי יהודה דאמר "דבר שאין מתכוין אסור", כולי עלמא לא פליגי, דכל שאפשר להבדל מהאיסור אסור לעשותו, ואף שאינו מתכוין אליו.

מתכוין פטור אף באיסורי אכילה, ודוקא מתעסק חייב. שם.

11. ויש לחקור, בגדר פטור "אין מתכוין" אם הוא משום חסרון כוונה. דלא סגי בעשיית האיסור לבד בלא כוונה. או דלעולם לא בעינן כוונה, אלא שבלא כוונה אין מתייחס אליו המעשה, וחשיב כנעשה מאליו. משנת רבי אהרן, יבמות סימן ד.

ויעוין שם עוד, שהעלה דבזה פליגי אביי ורבא בסוגיין.

אתיא. ואף על פי שהוא מכוין לריח, מיקרי "בעל כרחו". ר"ן.

10. ואף על גב דקיימא לן "המתעסק בחלבים ועריות חייב, שכן נהנה", אין זה אלא באיסור אכילה או באיסורי ביאה. אבל לא באיסורי הנאה. ר"ן פרק "גיד הנשה". ויעוין בקובץ שיעורים שם, ובשערי יושר שם בביאור דבריו. ומדבריו עולה, דאף אין מתכוין בחלבים ועריות חייב. אבל מדברי הרמב"ם בפרק יד ממאכלות אסורות הלכה יב, משמע להדיא דאין

יהודה ובין לרבי שמעון (12) שרי. (13)

כי פליגי אביי ורבא, היכא דלא אפשר לו להבדל מההנאה במצב שבו הוא נמצא, אבל קא מיכוין הוא ליהנות.

ואליבא דרבי שמעון דאמר "אין מתכוין מותר", ואזיל בתר כוונה, כולי עלמא לא פליגי, דכל היכא דמכוין אפור! ואף דבמקום זה אי אפשר לו שלא יהנה, חייב הוא לפרוש משם. שכשם שחסרון הכונה מתיר את המעשה בכל אופן, כן כונת המעשה גורמת לאסור אותו בכל אופן, בין באפשר ובין בלא אפשר.

כי פליגי אליבא דרבי יהודה דאמר "לא שנא מתכוין, ולא שנא אין מתכוין". וכל היכא דאפשר לו להבדל מהאיסור, אפור לו לעשותו. אביי סבר, כשם שאזיל רבי יהודה

בתר אפשר ולא אפשר לחומרא, ולא תליא בכונה כלל, אלא כל דאפשר אסור אף בלא כונה, כן אזלינן בתר הכי לקולא. וכל היכא דלא אפשר, לא אכפת לן במה שמכוין לאיסור (14), ומותר. **ורבא אמר לך, עד כאן לא קאמר רבי יהודה, שדין אין מתכוין הוא כדין המתכוין, אלא לחומרא, ולאסור אף באין מתכוין. אבל שיהיה מתכוין כמו אין מתכוין אף לקולא, לא אמר! ולא התיר בלא אפשר וקא מכוין.**

אמר אביי: מנא אמינא לה דכל היכא לא אפשר ומיכוין מותר? — מהא דתניא: אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שהיה יושב בצילו של היכל, ודורש כל היום כולו! שהיה דורש ברוב עם. ושום בית מדרש לא היה יכול להכיל את כל השומעים, ולכן היה דורש ברחוב שלפני הר הבית (1).

בלא אפשר ומיכוין מתיר. ובהכרח דפטור "לא אפשר" ופטור "אין מתכוין" תרי דיני ניהו. ד"אין מתכוין" פטור משום חסרון כונה. ו"לא אפשר" פטור, משום שאין מתייחס אליו המעשה, אלא חשיב כנעשה מאליו.

14. ולא שעיקר כוונתו היא לשם החריץ. אלא שעושה כן לשם מעשה ההיתר. וכגון בגרירת המטה, שהוא גוררה כדי לישיב עליה. אלא שהוא שמח בחריץ, והוא אף צריך לו. ומכוין שאי אפשר לו להשתמש במטה בלא גרירה, לא אכפת לן בהכי. ולא חשיב שעושה לשם החריץ. **תוספות רי"ד.**

ובכהאי גוונא, כיון דההנאה באה מאליה, חשיב כנעשה המעשה מעצמו, ולא על ידי האדם. כמו באין מתכוין אליבא דרבי שמעון. **קובץ שיעורים.**

1. וכתב רש"י, "היה דורש שם מפני החמה". ותמה בדבריו רבינו דוד, שאם בא לשם מפני

12. ואם תאמר, הא אמרינן בכתובות [ה ב] דלרבי יהודה אסור לבעול לכתחלה בשבת משום שמוציא דם. והרי התם הוא לא אפשר ולא מיכוין. ואמרינן הכא דלכולי עלמא מותר.

וצריך לומר דהיא סוגיא אזלא כרבי ירמיה, דאית ליה בשבת [כט ב] דרבי יהודה אוסר אף בלא אפשר ולא מיכוין. **תוספות.**

13. ולא פליגי אביי ורבא דשרי, אף לרבי יהודה. רש"י. וכן הוא בתוספות. ו"כולי עלמא" קאי ארבי יהודה ורבי שמעון.

ויעוין במשנת רבי אהרן שם שביאר, דללישנא בתרא סבר רבא, דאף רבי יהודה מודה לעיקר פטור אין מתכוין. אלא אית ליה, דב"אפשר" לא מיקרי דנעשה המעשה מאליו. או דב"אפשר" חשיב לעולם כמתכוין אף למעשה האיסור [וכן נראה מלשון התוספות רי"ד, שכתב "כיון דאפשר בהגבהה ועביד גרירה זאת, היא חשובה לו כככונה"]. אבל לאביי, לית ליה לרבי יהודה כלל לדין אין מתכוין. שהרי אף